

Witold Zdaniewicz, Wojciech Sadłoń

"Ludność świata. Powinność i kapitał", Andrzej Ochocki, Warszawa 2010 : [recenzja]

Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne nr 5, 124-126

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Witold Zdaniewicz SAC
Ks. Wojciech Sadłoń SAC

RECENZJA

Dr hab. Andrzej Ochocki, prof. UKSW, *Ludność świata. Powinność i kapitał*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

Dr hab. Andrzej Ochocki, prof. UKSW jest demografem, kierownikiem Katedry Statystyki i Demografii UKSW. Przez wiele lat pracował w Głównym Urzędzie Statystycznym, był dyrektorem Departamentu Rozwoju Społecznego Rządowego Centrum Studiów Strategicznych oraz sekretarzem Generalnym Rządowej Rady Ludnościowej. Współpracuje z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego SAC. W czasie wieloletniej pracy naukowej zajmował się tematyką migracji: między innymi emigracją Polaków do Niemiec i metodologią badań migracji. Publikował na temat ubóstw, sytuacji społecznej rodzin, a także reform społecznych w Europie Środkowej. Jest autorem publikacji w języku angielskim oraz współautorem „Raportu o rozwoju społecznym Polska 1996”. W polu jego zainteresowania jest również statystyka Kościoła katolickiego w Polsce.

PROBLEMATYKA ORAZ PODSTAWY TEORETYCZNE

Książka traktuje o najbardziej istotnych problemach ludnościowych współczesnego świata w nawiązaniu do teorii demograficznych, w kontekście polityki społecznej i rodzinnej. Obejmuje ona następujące zagadnienia: komplementarność teorii demograficznych, ludnościowe i edukacyjne podstawy rozwoju społecznego, procesy urbanizacyjne, zagrożenia zdrowotne, redystrybucje dochodów w starzejących się społeczeństwach oraz podstawy polityki społecznej wobec rodziny. Treść książki składa się z trzech części: 1. Współczesne teorie demograficzne – perspektywy zastosowań, 2. Procesy demograficzne a rozwój społeczny, 3. Podstawy polityki społecznej wobec rodziny – doświadczenia europejskie.

Autor przyjmuje trzy teorie, które ujmują społeczno-ekonomiczne uwarunkowania naturalnego ruchu ludności. Są to koncepcja pierwszego i drugiego przejścia demograficznego, ekonomiczna teoria ludności Alfreda Sauvy oraz teoria dzietności Gary S. Becker'a. Skupienie uwagi na tych teoriach pozwala zarazem powiązać rezultaty makro- i mikrosocjalnych analiz uwarunkowań przebiegu rodności w populacjach ludzkich oraz określić ich walory praktyczne. Autor ukazuje również zależność między rozwojem demograficznym, społecznym i ekonomicznym. W ramach globalnej polityki ludnościowej ustalono, że celem głównym jest konieczność ustabilizowania rytmu demograficznego w świecie na możliwie niskim poziomie przyrostu naturalnego ludności. Urbanizacja demograficzna i rozwój wielkich miast powodują różnorodne skutki społeczne. W XXI wieku następuje spowolnienie przyrostu naturalnego i chociaż w krajach rozwijających się występuje nadal wysoka dynamika demograficzna, obniża się dzietność i wydłuża życie ludzkie. W niektórych krajach rozwiniętych gospodarczo liczba

ludności zmniejszy się prawdopodobnie o ponad 10% do końca pierwszej połowy obecnego wieku. Jednocześnie brak widocznych sukcesów w walce z ubóstwem i analfabetyzmem. Nadal występuje znaczna różnica przeciętnego trwania życia niemowlęcia. Wynika to przede wszystkim z radykalnych różnic w standardzie życia ludności; z jednej strony mamy do czynienia z dobrobytem a z drugiej z głodem i niedożywieniem. Eliminacja najważniejszych zagrożeń zdrowotnych i łagodzenie nierówności społecznych w krajach biednych pozwoliłoby znacznie wydłużyć życie ludzkie. W procesie podziału dochodu narodowego w gospodarce rynkowej działa prawo równowagi płac i emerytur, które uruchamia procesy dostosowawcze w wypadku przekroczenia granicznych wskaźników dynamiki tych dwóch parametrów, w warunkach określonej produktywności zatrudnionych, liczebności populacji pracowników i emerytów. Transfery międzypokoleniowe i fundusze emerytalne mogą prowadzić w obecnej sytuacji starzenia się społeczeństwa nawet do konfliktów międzypokoleniowych. Stawia to zadanie dla polityki rodzinnej państw europejskich, aby przywrócić poziom zastępowalności pokoleń. Oprócz konkretnych rozwiązań na poziomie polityki społecznej, wymaga to również przywrócenia „personalistycznej wizji osoby” na każdym szczeblu wychowania i kształcenia.

ZASADNICZE TEZY

Autor poświęca wiele miejsca analizie podstaw polityki społecznej wobec rodziny, realizowanej przede wszystkim w ostatnich trzech dekadach XX wieku w państwach europejskich. Dotyczyła ona takich zagadnień jak: rodzicielstwo a praca, prawa dziecka, koszty utrzymania dzieci oraz doświadczenia w zakresie polityki rodzinnej. Autor dowodzi, że rodzina powinna być w centrum analiz demograficznych. Ekonomia nie wytłumaczy całkowicie zmian demograficznych. W świetle najnowszych teorii demograficznych nie można spoglądać na zachowania prokreacyjne ludzi jako na deterministyczne procesy. Prof. Andrzej Ochocki postuluje stosowanie „probabilistycznego paradygmatu” w podejściu do procesów demograficznych, która dopuszcza bufor niepewności i nie rości prawa do pełnej wiedzy na temat przyszłości demograficznej świata. Stawia tezę, że dziecko w rodzinie jest coraz bardziej celem samym w sobie. Wzmacniane są więzi emocjonalne między dziećmi i rodzicami. Jednocześnie wydłuża się czas zależności ekonomicznej dzieci od rodziców. Autor na podstawie danych empirycznych wysuwa wnioski, że aktywność zawodowa matek wychowujących małe dzieci nie zależy jedynie od dobrobytu społeczeństwa czy poziomu upowszechnienia partnerskiego modelu rodziny. Zależy on również od polityki rodzinnej państwa. W krajach, gdzie transfery finansowe kierowane są bezpośrednio do rodzin, zmniejsza się aktywność kobiet na rynku pracy. Natomiast tam, gdzie dominują transfery pośrednie (docierające do rodziny za pośrednictwem instytucji pomagającej rodzinie np. przedszkoli), więcej matek angażuje się zawodowo. Zdaniem autora zatem „partnerski model rodziny, wysokie dochody gospodarstwa domowego, rozwinięta instytucjonalnie opieka nad małym dzieckiem i pośrednie transfery kierowane do rodzin z dziećmi związane z ich edukacją i ochroną zdrowia, mogą przywrócić naturalne proporcje pokoleń rodziców i dzieci oraz umożliwić swobodny wybór – dokonywany przez kobietę – między aktywnością zawodową a pracą w rodzinnym gospodarstwie domowym”.

Prof. Ochocki zauważa, że między państwami występują duże różnice w kosztach utrzymania dzieci. Podaje algorytm wyliczania takich kosztów i proponuje wykorzystanie ich w celu ustalania poziomu państwowej pomocy rodzinie. Postuluje „ekonomię domową”, która zabezpieczałaby przed instrumentalnym traktowaniem rodziny. „Ekonomia domowa” wymaga stworzenia takich warunków, które pozwolą gospodarstwu rodzinnemu podejmowanie racjonalnych decyzji ekonomicznych. Wymaga to szerokiego zakresu autonomii ekonomicznej, zagwarantowania stabilnego źródła dochodów z pracy lub emerytury oraz „społecznych transferów finansowych i rzeczowych skierowanych pośrednio lub bezpośrednio do rodzin wychowujących dzieci”. Do tego potrzebny jest z kolei „sprawiedliwy podział” dochodu narodowego w skali państwa, a zatem: odpowiedniego kształtowania systemu edukacji, płacy minimalnej, podatków, ubezpieczeń i pomocy społecznej. Ponadto Autor postuluje zwiększenie transferów pośrednich do rodzin z dziećmi, czyli przede wszystkim finansowanie ochrony macierzyństwa, zdrowia małych dzieci, medycyny szkolnej, usług dla dzieci niepełnosprawnych, opieki przedszkolnej i edukacji na wszystkich poziomach oraz mieszkalnictwa. Stwierdza również, że jeśli państwo wycofuje się z kreowania tych procesów, traci szansę wpływania na spójność społeczeństwa.

WNIOSKI

Najnowsza książka prof. Andrzeja Ochockiego przedstawia w sposób bardzo kompetentny problematykę demograficzną. Ukazuje powiązanie tej problematyki z różnymi aspektami życia społecznego (szeroki kontekst społeczny). Bardzo cenna jest trzecia część rozprawy podejmująca politykę społeczną wobec rodziny. Należy podkreślić jeszcze jeden bardzo ważny aspekt rozprawy, a mianowicie powiązanie problematyki demograficzno-społecznej z tezami katolickiej nauki społecznej, zwłaszcza z tezami zawartymi w Konstytucji Duszpasterskiej *Gaudium et Spes*. Autor ukazuje, że tezy te nie są abstrakcją, ale jak najbardziej mogą kształtować życie społeczne. Jako poprzedników tej problematyki można wymienić prof. Cz. Skrzyszewskiego (KUL) oraz rektora Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu ks. prof. J. Majkę. Problematyka omawianej publikacji mieści się w nurcie najnowszych rozwiązań problemów demograficzno-społecznych i można ją zakwalifikować jako znakomitą.